

ПРОЦЕС УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ ИНФОРМАТИЧКОГ ДРУШТВА

THE PROCESS OF URBAN REGENERATION IN CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY

Резиме

Рад се бави концептом иновирања процеса урбане регенерације у контексту промена генерисаних информатичко-комуникацијских технологијама. С једне стране, Србија поседује изузетан људски потенцијал који се исказује бројем од 13000 дипломаца сваке године, или кроз проценат од 42% становништва које говори енглески и који је највећи међу земљама источне и централне Европе. Тиме се остварују основни предуслови за формирање стратегија развоја информатичког друштва у Србији, за прилагођавање захтевима економије засноване на знању, као и за трасирање пута ка будућем друштву знања, односно е-Европи 2020. С друге стране, сведоци смо интензивне изградње великих комплекса мега и хипер-маркета као доминантног вида актуелне регенерације наших градских простора. Истовремено, искуства из других средина указују на урушавање урбаног идентитета градова као последицу продора глобалног капитала и изградње великих комплекса мулти-националних компанија у градском ткиву. У циљу превазилажења грешака о којима говори инострано искуство, као и могућих пропуста који настају као последице рутине и неусаглашености појединих фаза процеса одрживог развоја, у раду је потенциран значај интегралног сагледавања трендова развоја информатичког друштва и просторног аспекта урбане регенерације.

Abstract

This paper deals with the concept of innovation of the urban regeneration process in context of transformations which are generated by information-communication technologies. From one aspect, Serbia has an exceptional human potential presented in number of 13,000 graduates each year, or in share of 42% of population who speaks English, which is the largest among all Eastern and Central European countries. This forms a basis for formulation of strategies of information society development in Serbia, as well as for economic adjustments based upon knowledge, and for tracing the way to future knowledge society, i.e. eEurope 2020. On the other hand, we are witnessing an intensive development of huge complexes of mega and hypermarkets as a present dominant way for our city spaces' regeneration. At the same time, experiences from some other locations point to the deterioration of cities' urban identity as a consequence of the global capital infiltration and of development within an urban tissue of a huge complex of multi-national companies. Aiming to overcome the mistakes portrayed by international experience, as well as potential oversights that may occur because of routine and mismatch between certain phases of the sustainable development process, this paper makes an emphasis on the importance of an integral evaluation of the information society development trends and the spatial aspects of urban regeneration. It is essential to adjust devastated urban spaces as artifacts of one technological era to the actual information era with indication of future digital knowledge era, i.e. to plan, design, and develop according to new technological requirements and possibilities, for new working places and new quality of living.

Key words: urban regeneration, information society, economy based on knowledge, knowledge society

Неопходно је дивестиране градске просторе настале у једном технолошком добу прилагодити актуелној информатичкој ери с назнакама будућег дигиталног доба знања, односно планирати, пројектовати и градити по принципима одрживости, у складу са новим технолошким захтевима и могућностима, за нова радна места и за нови квалитет живљења.

Кључне речи:

урбана регенерација, информатичко друштво, економија заснована на знању, друштво знања

* Мр Драгана Базик, арх., ванредни проф. Архитектонски факултет Универзитета у Београду

** Мр Омиљена Целебцић, дп. Институт за архитектуру и урбанизам Србије

*** Др Љиљана Петрушевски, ванредни проф. Архитектонски факултет Универзитета у Београду

ОКВИР РАЗМАТРАЊА

Према иностраном искуству, урбана регенерација представља комплексан процес који обухвата питања финансирања, управљања, партнерства и партиципације за остваривање друштвених, енвајорменталних и економских циљева, а кроз активности везане за проток капитала и физичке аспекте развоја - земљиште и објекте.

Очување животне средине и економски циљеви су често сагледавани као супротстављени уколико су анализирани краткорочно и парцијално. Неопходно је интегралним разматрањем економских, просторних и друштвених аспеката развоја, формирати принципе укупног унапређења квалитета живљења, уместо усвајања парцијалних циљева као што су максимирање краткорочног економског развоја или побољшање појединачних елемената животне средине.

Тематски оквир стратегија и пројеката урбане регенерације обухвата: пословање и животну средину; запосленост и куповну моћ становника; уштеду енергије и очување ресурса; минимизирање трошкова заједнице и смањење сиромаштва; безбедност кретања и приступачност; јавне градске просторе и објекте; и др. Просторни аспект процеса урбане регенерације разматра се, пре свега, у домену одржавања и поправки, затим кроз урбану рециклажу, реинвестирање и поновно коришћење простора и објеката, као и у оквиру примерене изградње без последица по локалну заједницу и с могућношћу динамичног, разноврсног и прилагодљивог развоја. (Базик, Петрушевски, 2005.).

Европска истраживања резултата процеса урбане регенерације, која трају више од деценије, указују на постојање позитивних искустава, као и на нове изазове, могућности и иницијативе генерисане развојем информатичког друштва (Information Society) и развојем економије засноване на знању (Knowledge-Based Economy). Наведени термини нису једнозначно дефинисани. За потребе овог рада под информатичким друштвом може се подразумевати друштво у коме се људи налазе у интеракцији са информацијско-комуникацијском технологијом као битним делом живота и друштвене организације, а у функцији размене информација на глобалној скали (on line Glossary). Истовремено, за термин економија заснована на знању прихвата се тумачење да је то

економија у којој се вредност производа исказује примарно кроз степен уграђеног садржаја/знања, и у којој вредност садржаја/знања настоји да превазиђе материјалну вредност производа (on line Glossary).

Србија је, као чланица Иницијативе за електронску југоисточну Европу (eSEE) у оквиру Пакта за стабилност југоисточне Европе, потписник "Агенде за развој информатичког друштва у региону југоисточне Европе", усвојене на регионалној конференцији "Телекомуникације за развој" одржаној у Београду 2002. године. Пактом стабилности за југоисточну Европу, смерницама са Самита о информатичком друштву у 2003. години (одржаном у Женеви), као и иницијативом е-Европа, назначен је висок приоритет решавања питања из следећих информатичких области: изградња информатичке инфраструктуре, едукација становништва, доношење закона у области електронског пословања, трансформација државне управе са наглашеном конотацијом преласка на електронски рад, тј. подстицање трансформације свих институција државног система у правцу јачања електронског пословања и приступа различитим областима преко Интернета. Почетком октобра 2006. године усвојена је Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији и објављена 09.10.2006. у Службеном гласнику РС, бр. 87/06.

ИНФОРМАТИЧКО ДРУШТВО КАО ГЕНЕРАТОР ПРОМЕНА

Информатичко друштво није искључива последица раширене употребе ИКТ, и његова суштина се не може разумети ако се посматра само са тог становишта. Информатичко друштво претпоставља нове друштвене и индивидуалне потребе, које тек у симбиози тог друштва са ИКТ налазе задовољење. У задовољењу тих потреба, пре свега потребе за обрадом изузетно великих количина информација, само друштво није могло да остане непромењено. Ове корените промене, које захватају друштвено ткиво у процесу прилагођавања количини информација које је потребно селектовати, обрадити, складиштити, поједноставити и на основу њих доћи до нових сазнања која би послужила за релевантно одлучивање, представљају најшири оквир за разматрање концепта информатичког друштва.

Теорија информацијске науке интерпретира "информацијски феномен" као систем који је остварен, који се остварује или који се може остварити у неком информацијском процесу. Израз информацијски систем не користимо у уобичајеном значењу - систем за складиштење и обраду информација, већ у значењу да је информацијски феномен сам по себи систем: скуп елемената с релацијама између тих елемената, тако да се тај скуп може проматрати као целина. Информација је "систем могућности" у некој задатој ситуацији или тренутку, а јавно презентовано знање је конкретно, појединачно и делимично остварење неких могућности што их предвиђа информацијски систем. Тиме се јавна презентација знања - информацијски процес, издваја као стварност и реална чињеница, а информација - информацијски систем, као хипотетични производ. Опозиција информацијски процес - информацијски систем кључна је и за интерпретацију односа између "емитора" и "корисника" информација. Наиме, информацијски процес/реалност остварује, независно од "емитора", конкретну понуду јавно презентованог знања коју "корисник" у складу с одговарајућим информацијским системом (хипотезом - теоријом) усваја и разматра (Базик,

Џелебцић, 1998). Оптимистичко виђење треће технолошке револуције је да адекватна употреба информацијско-комуникацијске технологије представља предуслов реализације концепта одрживог развоја помоћу следећих принципа једнакости и будућности информатичког друштва: одрживи развој значи остваривање квалитета живота за садашње и будуће генерације; квалитет се постиже знањем; знање се увећава дистрибуцијом информација као модела знања; а кумулација и дистрибуција информација се ефикасно остварује информатичком инфраструктуром (Базик, 1997).

Управо та глобална дистрибуција знања и вредности независно од емитора, представља фундаментални аспект који период данашњице суштински диференцира од свих претходних.

За разлику од ранијих периода када је учешће физичког рада било јако велико, пре свега у време доминације пољопривреде, и за разлику од индустријског периода, када је учешће живог и физичког рада било такође велико, економија заснована на знању је, пре свега, она у којој је главна вредност информација, сазнање, вештина, односно нешто нематеријално што поседује тржишну вредност.

ОД ИНФОРМАТИЧКОГ ДРУШТВА КА ДРУШТВУ ЗНАЊА

Развој економије засноване на знању указује на постојање информатичког друштва као транзиционог облика у процесу формирања друштва заснованог на знању, или глобалног друштва знања. Разлика између информатичког друштва и друштва знања може се препознати у дистинкцији информација - знање (Таб.1). На путу од информатичког друштва до друштва знања неопходно је отклонити препреке које су најизраженије у неједнаким могућностима приступа за све, као и неједнакој слободи изражавања (UNESCO, 2005). Неједнакост (digital divide) је условљена, пре свега, могућношћу приступа Интернету која је одређена развојем одговарајуће инфраструктуре, и по правилу је везана за економску моћ да се одговарајућа технологија имплементира у одређеној средини. Осим економских услова који обезбеђују умрежавање, велику препреку у дифузији Интернета представља и чињеница да је преовлађујући део садржаја светске мреже на енглеском језику. Тиме се глобални карактер информатичког друштва доводи у сумњу и успорава се формирање друштва знања.

Табела 1.

Дистинкција информација - знање

ИНФОРМАЦИЈА	ЗНАЊЕ
Чињенице, подаци, дијаграми	Вештина, способност
Знати ШТА	Знати ЗАШТО
Знати КО	Знати КАКО
Знати ГДЕ	Знати ЗА КОГА
Шифрована је или може бити шифрована	Тешко се шифрује, и ако је шифровано онда постаје информација
Може бити шифровано знање	Може бити обрађена информација
Може бити опипљива	Није опипљиво
Она је експлицитна	Оно је имплицитно
Носилац информације је хард диск или одштампан папир	Носилац знања је људско биће
Може јој се приступити читањем или слушањем. Лакше се производи, дистрибуира и обрађује.	Приступа му се учењем (индивидуалним, заједничким)

Наше доба је доба трансформације узроковане развојем информацијско-комуникацијских технологија, заједно с променама у обрасцима и систему стицања знања. Технолошке трансформације већ деценијама утичу на значај стварања, трансмисије и дистрибуције знања, сугеришући да се можда већ налазимо на прагу новог - дигиталног доба знања.

Према напред поменутој Стратегији развоја информационог друштва у Републици Србији, потребно је посветити посебну пажњу информацијско-комуникацијским технологијама (ИКТ) у свим републичким развојним стратегијама, јер ИКТ пружају велике могућности и имају значајан утицај како на националну привреду, тако и на глобалну конкурентност. Важан део активности ресорног Министарства односи се и на увођење процеса бенчмаркинга за информатичко друштво, односно усвајање мерних индикатора које примењују земље ЕУ и земље кандидати. Увођење мерних механизма који су засновани на европским стандардима, омогућава: праћење испуњења преузетих обавеза према eSEE Агенди за развој информатичког друштва; и увођење праксе мерне процедуре у сагласности са постојећом праксом e-Европе 2005.

Додатни циљ специфичан за земље централне и источне Европе који се односи на постављање темеља за информатичко друштво обухвата: обезбеђивање приступачних комуникацијских услуга за све; усклађивање правног система; јефтинији и брзи приступ Интернету; брзи Интернет за истраживаче и студенте; сигурне мреже и смарт картице; улагање у људе и знања; стимулисање употребе интернета - убрзавање е-трговине, е-управа, е-здравство, е-банкарство, животна средина на мрежи, и сл.

Према истраживању Центра за проучавање информационих технологија Београдске отворене школе (ЦеПИТ), под називом Интернет у Србији 2006, 41% домаћинстава у Србији поседује рачунар, а 24% особа старијих од 15 година користи Интернет. Од особа које користе Интернет 77% то чине преко модемске везе. Наведени резултати су знатно испод просека земаља Европске уније, али, нажалост, и испод просека земаља у региону. Истраживање је рађено у јуну месецу 2006. године, после одржавања Прве конференције о широкопојасним Интернет везама у југоисточној Европи, као основном предуслову достизања информатичког друштва. На конференцији је истакнуто да ИКТ развој представља један од приоритета Пакта за стабилност југоисточне Европе, и да су брзе Интернет везе истог, или вишег приоритета од добре путне мреже.

Према истраживању аутора рада из марта месеца 2006. године, од 167 општина Републике Србије 51 општина је имала активан сајт на Интернету (31%), а 19 општина је имало електронско издавање документа (11%), што свакако представља позитиван податак и мотив за даље унапређење различитих опција електронске комуникације. Приватни сектор такође показује висок степен ИКТ иницијативе, тако да се појављује значајан број интернет-кафеа и хот-спотова с могућношћу коришћења бежичне Интернет конекције.

ИНОВИРАЊЕ ПРОЦЕСА УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ

Промена типа доминантне делатности, од пољопривреде преко индустрије до развоја “трећег сектора” и “економије засноване на знању” доводи и до других важних промена. Најизраженије су промена у настанку, прикупљању, креирању, обради и коришћењу информација. Уочљив је пораст броја агенција које прикупљају, анализирају и продају одређене информације. Без њих се не може замислити функционисање тржишне привреде данас. Долази и до великих организационо-институционалних промена у изгледу, величини, структури и функционисању фирми. Као резултат тога најчешће фирме у трећем сектору постају мање, флексибилније, и често са виртуелно повезаним деловима, са образованијим запосленима, боље повезане са секторима за истраживање и развој, односно зависне од науке. Морају бити конкурентније јер се са повећањем броја фирми и степен конкуренције повећава.

С друге стране, простори намењени индустријским комплексима у непосредној близини најужих градских центара, постају полигон иновираних процеса урбане регенерације усклађеног са захтевима информатичког друштва и економије засноване на знању. Отвара се значајан простор за нова радна места у оквиру различитих носилаца иновационе делатности, као што су: развојно-производни центри, истраживачко-развојни центри, иновациони центри, пословнотехнолошки

инкубатори, научно-технолошки паркови, високошколске установе, институти, агенције за управљање знањем и заштиту интелектуалне својине, привредна друштва и техно-предузетници.

Повећавање стопе запошљавања у иновационим центрима, уз одговарајуће коришћење достигнућа савремене ИКТ и високо-стручни рад, доприноси формирању научних, технолошких и креативних мрежа знања и глобалној регенерацији градова.

Велика Британија је након 15 година искуства у спровођењу процеса урбане регенерације дошла до нових сазнања груписаних око једногодишњег истраживачког пројекта под називом Ideopolis: Knowledge City-Regions (Jones et al., 2006). Идеополис је “одрживи град знања” који подстиче економски просперитет припадајућег региона. Он поседује: висок економски ниво; висок интензитет знања; разноврсност специјализација у индустрији; универзитет који је у узајамно повлашћеном односу с градом и предводи привреду базирану на снази истраживања, уз трансфер знања у предузетништво и задржавање младих дипломираних стручњака; јаку комуникацијску инфраструктуру и добру транспортну повезаност унутар и изван града; стратегије које ће обезбедити да и угрожене заједнице имају корист од успеха економије засноване на знању (Enabling Cities in the Knowledge Economy, 2006).

КОНЦЕПТ УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ ПОДРУЧЈА АДЕ ХУЈЕ У БЕОГРАДУ

Кратак приказ просторно-програмске провере подручја Аде Хује представља илустрацију иновираних концепата урбане регенерације (тим ДУБ-а*, 2006). Основно полазно опредељење, односно визија аутора се односи на трансформацију разматраног простора од девастиране привредне зоне до речног фронта европске метрополе 21. века, утемељене на податку да је Београд 16. марта 2006. у Кану проглашен за „Град будућности јужне Европе”. Категорије и критеријуми по којима је стручни жири одлучивао обухватају: економски потенцијал, трошкове пословања, људске ресурсе, транспорт, информационе технологије и телекомуникације, квалитет живота за стране улагаче, као и најбоља промотивна стратегија за привлачење директних страних инвестиција.

Овакво признање ствара подстицај за одржавање и повећавање интернационалне компетитивности града Београда, чиме се превазилазе локалне потребе и захтеви Београда и Србије. Сагледавање поменутих будућности и оквира уклапања у европске токове могуће је засновати на релевантним ставовима појединих усвојених студија, стратегија и закона - нпр. истраживања Агенције за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије /www.siera.sr.gov.yu/, Стратегија развоја туризма Републике Србије, Стратегија за информационо друштво у Републици Србији и сл.

* Тим ДУБ-а: Драгана Базик, Миленка Вукмировић, Јелена Стојановић и Станислав Мирковић

Формирана су следећа стратешка опредељења:

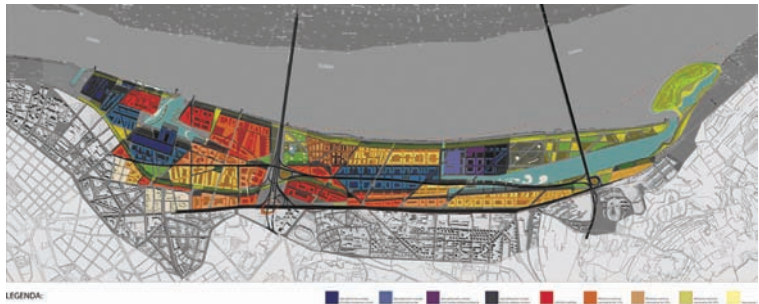
1. Генерисање новог урбаног идентитета подручја – Вилинград на Дунаву - запосленост, задржавање младих професионалаца, дистрибуција знања, улагање у истраживање и развој (research&development-R&D), ИКТ, савремени пословни паркови, технопредузетништво, информатичко друштво и град знања (Сл.1).
Урбана регенерација отварањем нових радних места у оквиру нових метрополитенских садржаја информационог друштва као допринос унапређењу социо/економских услова живљења на локалном нивоу и остваривања успеха економије засноване на знању (Сл.2).

2. Формирање градског простора по стандардима одрживог развоја - Примена савремених концепата коришћења обновљивих извора енергије и стварања одговарајућих еколошких услова живљења у урбаној средини - зелени град, еко-град, интелигентни град, одрживи град, град сунца, воде, ветра..., а не град трговачких центара... (Сл.3)
3. Формирање тржишне туристичке понуде Београда - трећа "дунавска" метропола након Беча и Будимпеште - развој и комерцијализација производа наутике: развој система марина за потребе "гаражирања" и сервиса пловила, услуге туристичког чартера, као и крстарења Дунавом (Сл. 4).

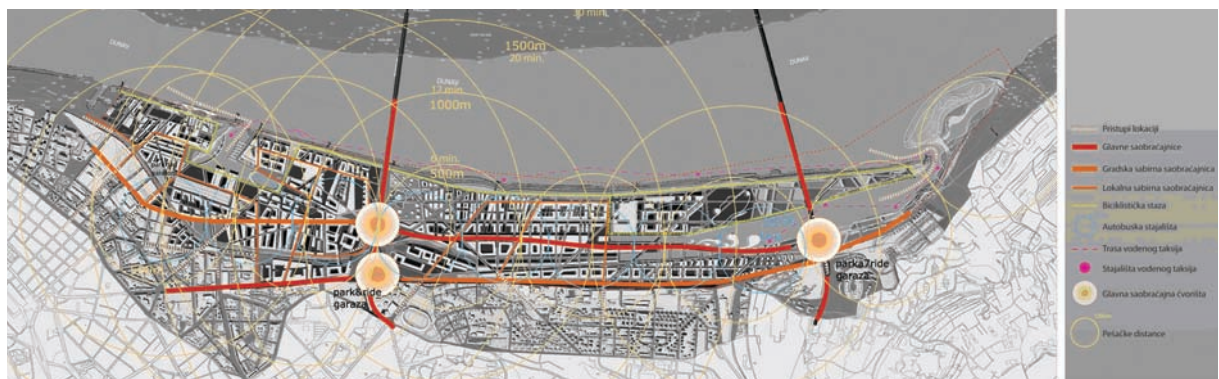

Сл.1.
Елементи новог идентитета подручја
Fig. 1.
Elements of the area's new identity

Сл.2.
Диспозиција садржаја у складу с економијом заснованом на знању
Fig. 2.
Disposition of contents in accordance with economy which is based upon knowledge

Сл.3.
Илустрација принципа одрживости
Fig. 3.
Sustainability principles illustration

Сл.4.
Модалитети саобраћаја на обали и на реци
Fig. 4.
Coastal and river traffic modality

4. Силазак Београда на Дунав - Урбана интеграција (Сл.5) - прожимање градског ткива (становања, пословног простора) и природног амбијента речне обале, а кроз трансформацију постојеће девастиране привредне зоне у примарну инфраструктурну мрежу.

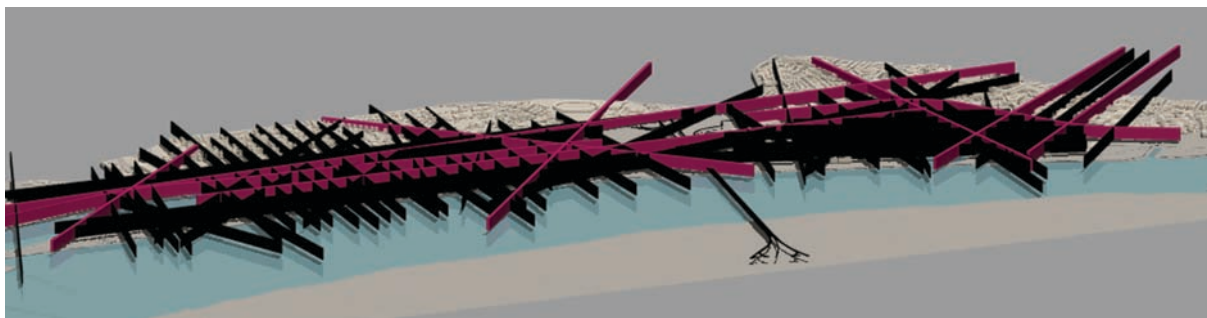
5. Очување порука историјског развоја - Урбана рециклажа – „Дистрикт културе“ у објектима индустријског наслеђа – генерисање нових атрактивних дестинација као живних пунктова / чворишта урбане интеграције (Сл.6).

Приказ физичке стуктуре представља илустрацију потенцијалног обликовања градског простора у складу са следећим усвојеним критеријумима и принципима:

1. Доступан и проточан градски простор - простор који представља елемент комуникацијских мрежа и токова, који на адекватан начин прихвата различите модалитете саобраћаја, интегрише намену и кретање, и акцептира степен мобилности свих грађана, укључујући и особе с посебним потребама; принципи: могућност избора линија и модалитета кретања // доступност садржаја кроз физичку и визуелну проточност градског простора // степеновање јавности градског екстеријера // диференцирање нивоа репрезентативности физичке структуре (Сл.7).

2. Атрактивност и разноврсност градских амбијената - демократски оквир за одвијање различитих активности и задовољавање потреба; принципи: примерена разноврсност садржаја градског простора // диспозиција

Сл. 5.
Урбана интеграција
Fig. 5.
Urban integration

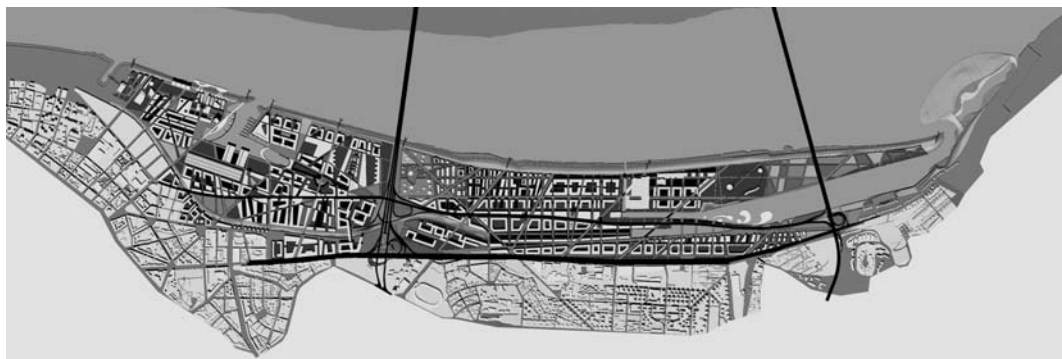
садржаја рангирана у складу с потенцијалом локације и степеном привлачности садржаја // комплементарност садржаја и форме простора и објеката // динамика коришћења – целодневна, целогодишња // развојност и трансформабилност.

3. Читљив простор - с потенцијалом за адекватну оријентацију у простору, физичку и визуелну дефинисаност, као и препознавање идентитета простора; принципи: усмеравање различитих токова адекватном морфологијом простора и физичким обележјима // превођење мрежа токова и садржаја у тродимензионалну форму ради формирања читљиве перцептивне структуре градских простора - подржавање визуелних детерминанти и репера // успостављање односа према морфологији окружења // диференцирање форме према садржају и степену репрезентативности // формирање дефинисаних урбаних простора (градско двориште, градски блок, улица, сквер, пјачета, трг, парк, рекреативан простор, излетиште, обала реке...).

Сл.6.
Урбана рециклажа
Fig. 6.
Urban recycling

Сл.7.
**Илустрација концепта физичке
 структуре**
 Fig. 7.
Physical concept structure illustration

На основу домаћег и страног искуства из процеса урбане регенерације ми знамо ЗАШТО и КАКО. Знамо да смо на прагу информатичког друштва и економије засноване на знању и да је интензивна изградња хипермаркета само фаза транзиције. Не знамо ЗА КОГА, за јавни сектор, за приватни или за партнерство јавног и приватног. Још увек се налазимо у непотпуном правном и институционалном оквиру. Али следимо циљеве е-Европе+ међу којима је улагање у људе и знања: европска омладина у дигиталном добу; рад у области привреде засноване на знању; и учешће свих у привреди, заснованој на знању. Да би се то остварило, један од основних предуслова је омасовљавање иновационих центара, технолошких пословних инкубатора, развојно-истраживачких центара, агенција и других организационих форми предвиђених новом регулативом. Након ступања на снагу Закона о иновацијама у децембру 2005. године, оформљен је само један иновациони центар и то на Машинском факултету у Београду, а крајем јуна, уз финансијску подршку ОЕБС-а, заживео је и пројекат првог бизнис инкубатора четири техничка факултета у Београду: Електротехничког, Машинског, Технолошко-металуршког и Грађевинског факултета. До краја године треба да започне и трогодишњи програм за подршку иновативним пројектима високоинтензивних технолошких предузећа, у чијој реализацији би значајну улогу одиграо и Фонд за иновације, успостављен новом регулативом.

У том смислу би и процес урбане регенерације на тлу Србије добио обележја интегралног и дугорочног сагледавања глобалног и локалног развоја, базираног на међусекторским релацијама у домену друштвеног, економског, просторног, еколошког и институционалног оквира у контексту информатичког друштва и економије базиране на знању.

Референце:

Базик, Д. (1996), Развој информатичке инфраструктуре - предуслов реализације концепта одрживог развоја. поглавље у монографији Коришћење ресурса, одрживи развој и уређење простора, Београд, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Базик, Д. и Петрушевски, Љ. (2005): Информатичко друштво и одрживост градова. Поглавље у монографији Одрживи просторни развој градова Србије, Београд, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Базик, Д. и Џелебић, О. (1998), Аналитички потенцијал информатичке инфраструктуре у области планирања и уређења простора. поглавље у монографији Коришћење ресурса, одрживи развој и уређење простора, Београд, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Group of authors: Enabling Cities in the Knowledge Economy, (October 2006), Department for Communities and Local Government, UK, www.communities.gov.uk

Група аутора: Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији, (2006) Београд, Службени гласник РС бр. 87/06

Group of authors: Towards Knowledge Societies, (2005) UNESCO <http://www.unesco.org/publications>

On line Glossary of Knowledge Management Terms - CFS http://www.nrcan-mncan.gc.ca/cfs-scf/science/prod/serv/kmglossary_e.html